

УДК 378.09 (477) "1942/1945"

ПОДОЛАННЯ ДИТЯЧОЇ БЕЗПРИТУЛЬНОСТІ Й БЕЗДОГЛЯДНОСТІ В УРСР НА ЗАВЕРШАЛЬНОМУ ЕТАПІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

ІРИНА СУДІЯ,

старший викладач-методист навчально-методичного відділу,

здобувач Прикарпатського юридичного інституту

Львівського державного університету внутрішніх справ, м. Івано-Франківськ

У статті висвітлюються організаційно-правові заходи центральних і місцевих органів влади з улаштування безпритульних і бездоглядних дітей на території України на завершальному етапі Другої світової війни. Проаналізовано урядові постанови 1942-1943 рр., які поклали початок подоланню явища безпритульності, визначено форми й методи роботи відповідальних державних органів з ліквідації безпритульності й бездоглядності у дитячому середовищі.

Ключові слова: органи влади, влаштування, діти-сироти, безпритульність, бездоглядність, дитячі будинки.

Постановка проблеми і стан її вивчення. Наслідки німецько-радянської війни 1941-1945 рр. принесли українському народу неймовірні матеріальні й людські втрати. Однак чи не найбільші випробування випали на долю неповнолітніх дітей, сотні тисяч із яких залишилися сиротами, утративши своїх батьків, чимало з них опинилися на вулиці через недостатній контроль із боку батьків чи родичів-опікунів, а також у силу обставин, що склалися. Інстинкт самовиживання змушував так званих "дітей вулиці" займатися жебрацтвом, дрібними крадіжками, багато дітей потрапило під вплив кримінальних угруповань, які використовували їх для реалізації своїх злочинних дій. Це загрожувало країні в майбутньому втратою генофонду, робочої сили, поповненням рядів злочинного світу. Усвідомлюючи можливі незворотні наслідки цих процесів, центральні радянсько-партійні органи влади змушені були вдатися до активізації державної політики у сфері подолання дитячої безпритульності й бездоглядності.

Актуальність дослідження зумовлена обставинами наукового та суспільно-політичного характеру. Наука новизна характеризується відсутністю на сьогодні у вітчизняній історичній науці комплексного дослідження з ліквідації дитячої бездоглядності та безпритульності на території України в 50-х рр. минулого століття.

Аналіз досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення проблеми. Означена проблема знайшла лише фрагментарне висвітлення в радянській та сучасній вітчизняній історіографії. До окремих аспектів державної політики із соціального захисту неповнолітніх дітей зверталися у своїх дослідженнях науковці Г. Голиш, Л. Голиш, Т. Гриценко, Т. Вронська, В. Ленська, О. Сушко та ін. [1].

Суспільно-політичний аспект дослідження зумовле-

ний тим, що й зараз, через 65 років після закінчення Другої світової війни, такі негативні явища, як дитяча безпритульність і бездоглядність мають місце і в сучасній незалежній Україні. Їх подолання, як свідчать останні статистичні дані, ведеться не досить ефективно попри широкомасштабні заходи державних органів влади в цьому напрямі. Причини безпритульності й бездоглядності сучасних дітей, як відомо, лежать у площині економічного характеру: чимало батьків змушені шукати джерела заробітку за межами України, полишаючи дітей під нагляд рідних. Окрім того, злочинними угрупованнями широко практикується використання неповнолітніх у сексуальній індустрії, жебрацтві, інших кримінальних сферах. Недостатнім також є нині контроль за проведенням дозвілля неповнолітніми з боку педагогічних колективів, батьків, громадськості, місцевих органів влади та правоохоронних структур. Відповідно, дослідження організаційно-правових засад, форм і методів подолання дитячої безпритульності й бездоглядності в УРСР на завершальному етапі Другої світової війни та в наступне десятиліття, їх ґрунтовний аналіз дасть можливість визначити оптимальні й ефективні підходи для вирішення цієї проблеми в сучасних умовах.

З огляду на вказане вище, **мета і завдання** пропонованого дослідження випливають із предмета - проаналізувати організаційно-правові заходи владних структур для подолання дитячої безпритульності й бездоглядності в УРСР на завершальному етапі Другої світової війни.

Опрацьована фактографічна база дослідження ґрунтується на архівних документах.

Виклад основного матеріалу. Перші кроки з улаштування дітей-сиріт та подолання дитячої безпри-

№ 2 (102) березень-квітень 2010 р.

тульності й бездоглядності на звільнених територіях УРСР були вжиті урядом СРСР вже наприкінці 1942 р. Зокрема, 23 листопада 1942 р. РНК СРСР ухвалила постанову "Про влаштування дітей, які залишилися без батьків". У ній йшлося про створення на звільнених територіях при виконавчих комітетах обласних, міських і районних Радах депутатів трудящих постійних комісій із влаштування дітей у дитячі будинки, а також для вирішення цими комісіями питання про передачу дітей під патронат (опіку) трудових колективів і сімей. До складу комісії мали входити представники виконавчої влади, міліції, освіти, охорони здоров'я, профспілкових і комсомольських організацій [2]. Подальший розвиток питання опіки над дітьми-сиротами, а також вилучення з вулиці безпритульних і бездоглядних дітей знайшло в постановах РНК СРСР "Про влаштування дітей, які залишилися без батьків, і проведення заходів щодо запобігання дитячій безпритульності" від 23 січня 1943 р., "Про невідкладні заходи з відбудови господарства в районах, звільнених від німецької окупації" від 21 серпня 1943 р., "Про покращення роботи дитячих будинків" від 1 вересня 1943 р. та "Про створення спецбудинків" від 14 вересня 1943 р. [3]. Необхідно зазначити, що на виконання постанов уже до кінця 1943 р. на звільнених територіях УРСР органами міліції було відкрито 10 приймальників-розподільників, у яких тимчасово перебувало 969 дітей, а 664 підлітки у віці 14 - 16 років були працевлаштовані [4].

Станом на 1 квітня 1944 р. у звільнених від нацистських окупантів областях УРСР уже було взято на облік 66868 дітей-сиріт і безпритульних. Зокрема, у Дніпропетровській області - 4100 дітей, Сталінській (нині - Донецька) - 5203, Сумській - 5142, Чернігівській - 13638 дітей, решта - в інших областях. Оскільки Наркомат освіти мав лише 217 придатних дитячих будинків для розміщення 21218 дітей (у тому числі 56 спеціальних дитячих будинків для дітей фронтовиків і партизанів, у яких знаходилося 10200 дітей), то 26710 дітей було передано під патронування промислових і сільськогосподарських трудових колективів (близько 3000 дітей) та під опіку сімей (понад 20 тис.). Решту неповнолітніх підлітків (14-16 років) було направлено на навчання у фабрично-заводські школи (ФЗШ) та ремісничі училища [5]. Однак відсутність належних побутових умов у дитячих будинках та ФЗШ, брак продуктів харчування, низький професійний рівень вихователів змушували чималу частину дітей і підлітків тікати із цих закладів. Так, станом на 1 квітня 1944 р. із дитячих будинків за січень - березень утекла 181 дитина, а ФЗШ та ремісничі училища самовільно залишили 2552 учні [6].

Характерною особливістю першої половини 1944 р. було те, що значно збільшилася кількість "дітей вулиці", які прибули на територію України з інших союзних республік. Зокрема, упродовж січня - травня 1944 р. через приймальники-розподільники органів міліції пройшло 8486 затриманих дітей, із яких 3247 прибули зі східних і північних районів РРФСР [7].

З метою покращення матеріально-побутових умов перебування дітей-сиріт та безпритульних у дитячих будинках, під патронуванням, у ФЗШ і ремісничих училищах голова РНК УРСР М. Хрущов звернувся 21 липня 1944 р. до голови РНК СРСР В. Молотова із листом, у якому просив виділити спеціальні речові та продовольчі пайки. Зокрема, речових пайків (одяг, взуття) на суму 15 млн крб (із розрахунку на 40 тис. патронуваних дітей і на 35 тис. дітей, які пройдуть через приймальники-розподільники, вартістю 200 крб один

пайок на дитину) і продуктових пайків на суму 5 млн крб (для 30 тис. дітей, які перебували під патронатами в сільській місцевості, вартістю 100 крб один пайок, та для 10 тис. дітей, які перебували під патронатом у містах, вартістю 200 крб один пайок) [8].

Загрозлива ситуація із становищем дітей-сиріт, безпритульних і бездоглядних дітей змусила РНК УРСР ухвалити 30 липня 1944 р. спільну із ЦК КП(б)У комплексну постанову № 917 "Про заходи з боротьби з безпритульністю та бездоглядністю дітей в Українській УРСР". Саме вона і стала на багато років відправною точкою для широкомасштабної роботи з вирішення питання влаштування та опіки дітей-сиріт, а також із подолання дитячої безпритульності й бездоглядності. Зокрема, у постанові було викладено конкретний план заходів та встановлено терміни їх виконання, а також визначено обсяги матеріально-ресурсного забезпечення й конкретизовано осіб, державно-партійні органи та силові структури, відповідальних за конкретну ділянку роботи. Так, від облвиконкомів та обкомів партії вимагалось:

а) виявляти та обліковувати безпритульних дітей, забезпечити влаштування їх у дитячі будинки, підіндивідуальний та колективний патронат;

б) створити при виконкомі обласних, міських і районних Рад депутатів трудящих постійні комісії для боротьби з безпритульністю та бездоглядністю дітей у складі: заступника голови виконкому, представників профспілок, комсомолу, органів НКВС УРСР, народної освіти й охорони здоров'я. Встановити, що ці комісії у своїй роботі використовують апарат виконкомів Рад депутатів трудящих;

в) організувати інститут громадських інспекторів для боротьби з дитячою безпритульністю і бездоглядністю;

г) з метою ліквідації скупченості дітей у дитячих будинках, виділити додатково придатні приміщення з урахуванням установлених норм житлової площі та забезпечити ці приміщення необхідним інвентарем й обладнанням;

д) до 10 серпня 1944 р. скласти й затвердити конкретні плани утворення майстерень при кожному дитячому будинку. Зокрема, для дітей 8 - 11 років обладнати майстерні для уроків праці; для дітей старшого віку при міських дитячих будинках - професійно-трудова майстерні, а при дитячих будинках із сільськогосподарським ухилом - майстерні з ремонту сільськогосподарського обладнання;

е) влаштовувати вихованців дитячих будинків і патронуваних підлітків у ФЗШ, ремісничі училища, на промислові й сільськогосподарські підприємства та господарства.

Наркомат освіти та НКВС мали до 10 серпня 1944 р. розглянути й затвердити плани працевлаштування неповнолітніх підлітків-сиріт і забезпечити їх виконання відповідними організаціями. Зокрема, відповідно до планів організації майстерень у дитячих будинках, органи освіти на місцях мали "забезпечити добір кваліфікованих робітників відповідних фахів для роботи в цих майстернях на посадах інструкторів і майстрів із трудового навчання". Водночас, окрім створення виробничих майстерень та організації в них навчання, наказувалось в обов'язковому порядку "широко організувати індивідуальне учнівство вихованців старшого віку, а також патронуваних підлітків у цехах промислових підприємств, виробничих майстернях і промартілях". Для дитячих будинків із сільськогосподарським ухилом, наказувалось народним органам освіти звернутися до органів місцевої влади з метою відведення для дитячих будинків земельних

ділянок та "забезпечити агротехнічний догляд за організацією роботи на цих ділянках".

До 15 серпня відділи освіти на місцях мали забезпечити дитячі будинки педагогічними кадрами і вихователями. Із цією метою вчителі й вихователі, які не мали середньої та вищої педагогічної освіти, мали пройти заочне навчання, а в обласних центрах створювалися спеціальні місячні курси для підвищення кваліфікації вихователів дитячих будинків.

Постановою передбачалося провести низку невідкладних заходів із організації побуту вихованців дитячих будинків. Зокрема, упродовж серпня - жовтня 1944 р. мали бути повернуті всі приміщення дитячих будинків, що належали їм до війни і використовувалися не за призначенням, необхідно було відремонтувати їх, забезпечити паливом, а також передати дитячим будинкам із балансу міськрайвиконкомів транспортні засоби для господарських потреб.

Значний обсяг завдань було визначено для органів НКВС. Зокрема, органи міліції та дорожно-транспортні відділи на залізницях повинні були виявляти безпритульних і бездоглядних дітей, здійснювати їх облік та контроль за їх подальшим перебуванням у дитячих будинках, ФЗШ, ремісничих училищах, трудових колективах; організувати при райвідділах дитячі кімнати та столи обліку, а в кожній області - дитячі приймальники-розподільники. Відповідно, до кінця III кварталу 1944 р. передбачалося збільшити мережу дитячих розподільників до 64-х, а дитячих кімнат при райвідділах міліції - до 100 в кожній області (до кінця року їх кількість мала бути доведена до 150).

Дітей віком до 14 років після відповідної процедури та з'ясування їх біографічних даних органи міліції мали спрямовувати з дитячих розподільників у дитячі будинки Наркомосвіти, Наркомату соцзабезпечення та Наркомату здоров'я, а підлітків 14-16 років - працевлаштовувати. Частина здібних до навчання підлітків наказувалося направляти в ФЗШ та ремісничі училища, де вони отримували відповідний фах і перебували на повному державному утриманні.

Працевлаштування підлітків мало здійснюватися згідно з планами працевлаштування, затвердженими обласними Радами. Їм надавалися робочі місця, призначалися наставники й виділялося житло (в гуртожитках чи приватних будинках колгоспників) для проживання. Над працевлаштованими підлітками патронат здійснювали трудові колективи та їх наставники.

Слід відзначити й такий важливий факт, що постановою передбачалося відкрити в Києві інтернат для обдарованих дітей-сиріт на 150 місць, де б вони мали змогу розвивати свої здібності з музики, співів, математики та в інших науково-мистецьких напрямках.

На Наркомат здоров'я також покладалося завдання проведення медичного огляду дітей-сиріт у дитячих будинках, навчальних закладах та тих, які перебували під патронатом сімей і трудових колективів. А Наркомат торгівлі мав забезпечити всіх взуттям, одягом, продуктами харчування.

Профспілкові та комсомольські організації в обов'язковому порядку мали "поширювати позитивний досвід у боротьбі з безпритульністю та бездоглядністю дітей", а також залучати своїх членів до рейдів у населених пунктах, особливо містах, з метою виявлення безпритульних і бездоглядних дітей, проводити збір коштів та продуктів харчування, а також здійснювати шефство (патронат) над сиротами, у тому числі й усиновленими [9].

Органи влади та відповідні відомства на місцях оперативно розпочали проведення заходів, визначе-

них постановою. Наприклад, на засіданні бюро Станіславського обкому партії (з 9 листопада 1962 р. - Івано-Франківська область) 21 серпня 1944 р. було розглянуто питання "Про заходи боротьби з безпритульністю та бездоглядністю дітей в Станіславській області" й ухвалено відповідну постанову про створення обласної, районних та міських постійно діючих комісій, до складу яких увійшли представники органів влади, профспілок, комсомолу, міліції, відділів освіти та охорони здоров'я, які до 20 вересня мали виявити та взяти на облік безпритульних і бездоглядних дітей, а також забезпечити їх улаштування в дитячі будинки та передачу під індивідуальну й колективну патронати.

Від секретарів районних та міських комітетів партії, голів райміськвиконкомів, а також членів обласної та міськрайонних комісій вимагалось до 10 вересня "організувати перевірку роботи діючих дитбудинків та спрямувати конкретні заходи для поліпшення їх роботи", подати свої пропозиції та конкретні плани дій на розгляд і затвердження на бюро обкому КП(б)У. Відповідні вказівки отримали обласно, УНКВС, облздороввідділ, облземвідділ, облторгвідділ, а також обком ЛКСМУ й обком профспілки [10]. Унаслідок вжитих заходів до кінця 1944 р. в області було взято на облік 3372 дітей-сиріт, у тому числі дітей-інвалідів війни - 972. Із загальної кількості 2682 дітей навчалось, 692 дітей школи з різних причин не відвідували [11]. Крім того, було відкрито дитячий будинок-інтернат у Станіславі, дитячі кімнати при всіх міськрайвідділах міліції, а також дитячі розподільники в Станіславі й Коломиї [12].

Однак незважаючи на низку радянсько-партійних постанов та широке коло окреслених заходів, у більшості звільнених областей становище дітей у дитячих будинках було вкрай незадовільним. Зокрема, як відзначала в доповідній записці "Про стан дитячих будинків в УРСР" від 5 листопада 1944 р. голова ЦК профспілки працівників дошкільних закладів і дитячих будинків СРСР Зоріна, під час перевірки дитячих будинків у Житомирській, Вінницькій, Одеській, Чернігівській, Київській областях у більшості дитячих будинків не вистачало ліжок, постільної білизни, ковдр, теплого одягу і взуття, діти знаходилися в невідремонтованих приміщеннях із вибитими вікнами тощо. Незадовільним було становище як із забезпеченням дитячих будинків промисловими товарами, так і продуктами харчування. Відповідно, голова профспілки просила ЦК ВКП(б) і РНК СРСР "надати допомогу дитячим будинкам України у вирішенні питання із постачанням одягу, взуття, тканин, вати і скла, а також виділити дитячим будинкам американські подарунки" [13].

Безперечно, що доповідна Зоріної до ЦК ВКП(б) і РНК СРСР мала позитивний ефект, оскільки значно активізувалася робота як із улаштування дітей-сиріт, вжиття заходів із вилучення з вулиці безпритульних і бездоглядних дітей, так і щодо покращення умов у дитячих будинках та приймальниках-розподільниках. Зокрема, спільними зусиллями органів НКВС і відділів Народного комісаріату освіти станом на 15 грудня 1944 р. в Україні було виявлено 125 тис. дітей-сиріт (проти 91 тис. станом на 01.08.44 р.), з яких: 1) влаштовано в дитячі будинки - 33 тис.; 2) передано на патронування в сім'ї робітників - 52 тис.; 3) передано на патронування в сім'ї колгоспників - 2300 дітей; 4) усиновлено - 3200 дітей; 5) передано на опікунокство близьким родичам - 18 тис.; 6) працевлаштовано - 6400 дітей, а майже 10 тис. ще залишилися не влаштованими. Водночас, як відзначалося в доповідній записці завідувача відділу шкіл при ЦК КП(б)У Пінчука, труднощі з вилучення бездоглядних і безпритульних дітей полягали в

№ 2 (102) березень-квітень 2010 р.

тому, що значна їх кількість прибувала в Україну з території РРФСР та інших союзних республік. Зокрема, лише за період від 1 серпня до 15 грудня 1944 р. органами міліції на залізничній лінії Харків - Київ було затримано 20700 неповнолітніх, унаслідок чого дитячі будинки в Харківській та Київській областях були переповнені, а тому доводилося їх направляти в дитячі заклади інших областей, що вимагало додаткових матеріально-технічних затрат [14].

Значний наплив дітей-сиріт й особливо безпритульних значно ускладнював роботу приймальників-розподільників. Зокрема, тільки за період із серпня до грудня 1944 р. органи міліції збільшили кількість дитячих кімнат на 95 одиниць, а приймальників-розподільників на 22 одиниці, через які до кінця року пройшло 43119 вилучених із вулиці дітей [15]. Більшість із цих дитячих кімнат та розподільників, у яких затримані неповнолітні могли утримуватися від 10 годин до 14 днів, були обкладані в не придатних для цього приміщеннях, потребували ремонту, створення належних санітарно-гігієнічних та побутових умов. Крім того, не вистачало для роботи із цією категорією дітей і кваліфікованих кадрів [16].

Одночасно з улаштуванням дітей-сиріт та безпритульних дітей у дитячі будинки проводилася і значна робота з їх передачі під патронат трудових колективів та окремих сімей. Однак, за словами завідувача відділу шкіл при ЦК КП(б)У Пінчука, тут мали місце певні труднощі, пов'язані з виділенням для цієї категорії дітей спеціальних речових і продуктових пайків. Органи влади надавали щомісячно сім'ям, під опікою яких перебували діти-сироти, лише 50 крб на одну дитину, тоді як шматок господарського мила на базарі коштував 70-80 крб. При такому підході бажання сімей брати опіку над дітьми-сиротами чи безпритульними не було високим. Деяко кращим було становище тих дітей, яких передавали під опіку трудових колективів, особливо в сільській місцевості, де хоча б не було таких труднощів із продуктами харчування, як у містах. Жили такі діти або в облаштованих для цього дитячих будинках, або в сім'ях колгоспників. Тут зазначимо, що наприкінці серпня Наркомат земель та Наркомат освіти спільно розробили "Положення про колгоспні дитячі будинки" й у вигляді експерименту створили спеціальні три дитячих колгоспних будинки в Сталінській (нині - Донецька), Кам'янець-Подільській (нині - Хмельницька) та Київській областях [17].

Необхідно відзначити, що значну матеріальну допомогу надавали дитячим будинкам комсомольській організації республіки. Зокрема, станом на березень 1945 р. на спеціальному рахунку ЦК ЛКСМУ було 3001990 крб, а на таких же рахунках обкомів комсомолу - понад 5 млн крб [18], які використовувалися для придбання ліжок, ковдр, взуття, одягу, продуктів харчування та інших предметів першої необхідності.

Важливе значення в питанні влаштування зазначених категорій дітей мала постанова РНК УРСР №1876 "Про дитячі будинки при промислових підприємствах" від 28 листопада 1945 р., до яких мали поміщатися діти-сироти й напівсироти, батьки яких тут працювали й загинули під час війни, а також діти з багатодітних сімей, у яких було важке матеріальне становище [19].

Унаслідок ужитих владними структурами організаційно-правових заходів проблема влаштування дітей-сиріт та подолання дитячої безпритульності й бездоглядності до кінця першого кварталу 1946 р. була повністю взята під контроль. Зокрема, за період з січня 1944 р. і до 1 квітня 1946 р. було влаштовано в дитячі будинки різних відомств 60508 дітей-сиріт, працевлаш-

товано - 64459, направлено на навчання у ФЗШ та ремісничі училища - 4748, передано під патронат трудових колективів - 77185, під опіку сімей - 32205, усиновлено - 7620 дітей. Таким чином, усього було влаштовано 246720 дітей. Частково залишалися ще не влаштованими станом на 1 квітня 1946 р. 1825 дітей, у тому числі: органами освіти - 1639 дітей і 186 - органами охорони здоров'я [20].

За вказаний період було проведено значну роботу з вилучення з вулиці безпритульних дітей. Через дитячі кімнати міліції та приймальники-розподільники пройшло 96366 дітей, у тому числі: у 1944 р. - 43119, у 1945 р. - 46134, за перший квартал 1946 р. - 7113 дітей. Крім того, органами міліції без поміщення в приймальники-розподільники було працевлаштовано й спрямовано в дитячі будинки 20289 дітей. Таким чином, загальна кількість безпритульних дітей, вилучених з вулиці органами міліції, становила 116655 осіб. Водночас слід зазначити, що багато дітей, затриманих органами міліції, були приїжджими з різних регіонів Союзу РСР. Так, із 45016 дітей, які утримувалися в 1945 р. у приймальниках-розподільниках, з областей УРСР було лише 18566 дітей, а 26450 дітей (58,7 %) прибули з інших союзних республік [21].

Крім того, за вказаний період органами міліції та членами постійних комісій під час рейдів було затримано 72625 бездоглядних дітей. Із них більше 59 % були затримані за дрібне хуліганство та порушення громадського порядку, 29 % - за торгівлю під час навчального процесу на вулиці й базарах, 10 % - за перебування на вулиці пізніше 21-ї години, решта - за вчинення шахрайства та дрібних кримінальних злочинів. За послаблення контролю за дітьми лише за 1945 р. органами міліції було притягнуто до адміністративної відповідальності 13271 батьків, яких оштрафовано на суму 1695276 крб [22].

Висновки

Таким чином, на підставі вищевказаного констатуємо:

1. Урядові постанови 1942-1943 рр., а особливо спільна постанова РНК та ЦК КП(б)У від 30 липня 1944 р., започаткували в УРСР широкомасштабні заходи з улаштування дітей-сиріт та подолання дитячої бездоглядності й безпритульності, що дало змогу на початок 1946 р. повністю взяти під контроль ці явища органами влади на місцях і не допустити їх подальшого поширення.

2. Боротьба з дитячою безпритульністю й бездоглядністю здійснювалася в таких формах, як створення обласних та районних постійно діючих комісій із боротьби з дитячою бездоглядністю та безпритульністю, відновлення мережі дитячих будинків та інтернатів, створення при райміськвідділах дитячих кімнат, столів обліку, дитячих приймальників-розподільників.

3. Виявлених і взятих на облік дітей-сиріт відповідно до вікових категорій направляли у дитячі будинки різних відомств, ФЗШ, ремісничі училища, працевлаштовували на роботу в промислових підприємствах та сільському господарстві, передавали під патронат трудових колективів і сімей, а також усиновлювали.

4. Між залученими до цієї роботи радянсько-партійними органами влади та правоохоронними структурами по всій вертикалі було чітко розподілено виконавчо-контрольні функції, що дало змогу на початок 1946 р. створити широку мережу дитячих закладів та виробити певні форми й методи роботи з ліквідації цих явищ у дитячому середовищі.

Подальшого дослідження потребують такі питан-

ня, як функціонування дитячих установ, їх матеріальне забезпечення, здійснення в них навчального процесу, умови праці підлітків на промислових підприємствах і в сільськогосподарських колективах та інші.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Голиш Г. М. Становище неповнолітніх громадян України в період німецько-радянської війни (1941-1945 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 / Г. М. Голиш ; Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. - Черкаси, 2004. - 20 с.; Голиш Л. Г. Функціонування дитячих будинків на територіях Наддніпрянської та Східної України в 1943-1950 рр. / Л. Г. Голиш // Сторінки воєнної історії України : зб. наук. статей / НАН України, Ін-т історії України. - К., 2005. - Вип. 9. - Част. 3. - С. 227-244; Гриценко Т. Т. Піклування партії та уряду про дітей / Т. Т. Гриценко // Укр. іст. журн. - 1975. - № 3. - С. 58-62; Вронська Т. В. В умовах війни. Життя та побут населення України (1943-1945) / Т. В. Вронська. - К., 1995. - 83 с.; Ленська В. В. Піклування партії про загальне навчання дітей і підлітків у роки війни / В. В. Ленська // Укр. іст. журн. - 1987. - № 9. - С. 83-98; Сушко О. О. Боротьба трудящих за відновлення матеріальної бази загальноосвітніх шкіл УРСР 1943-1945 рр. / О. О. Сушко // Укр. іст. журн. - 1981. - № 5. - С. 106-111.

2. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі - ЦДАГО України). - Ф. 1. - Оп. 73. - Спр. 332. - Арк. 41.
3. ЦДАГО України. - Оп. 23. - Спр. 3656. - Арк. 47.
4. ЦДАГО України. - Оп. 23. - Спр. 338. - Арк. 4.
5. ЦДАГО України. - Оп. 23. - Спр. 1393. - Арк. 17-18.
6. ЦДАГО України. - Оп. 23. - Спр. 1393. - Арк. 18-19.
7. ЦДАГО України. - Оп. 23. - Спр. 1393. - Арк. 19.
8. ЦДАГО України. - Оп. 23. - Спр. 1393. - Арк. 1-2.
9. Державний архів Івано-Франківської області (далі - ДАІФО). - Ф.Р-295. - Оп. 5. - Спр. 3. - Арк. 57-65.
10. ДАІФО. - Ф.П-1. - Оп. 1. - Спр. 142. - Арк. 6.
11. ДАІФО. - Ф.П-1. - Оп. 1. - Спр. 403. - Арк. 136.
12. ДАІФО. - Ф.П-1. - Оп. 1. - Спр. 142. - Арк. 97.
13. ЦДАГО України. - Ф. 1. - Оп. 23. - Спр. 1392. - Арк. 6-6 зв.
14. ЦДАГО України. - Ф. 1. - Оп. 23. - Спр. 2411. - Арк. 8-9.
15. ЦДАГО України. - Ф. 1. - Оп. 73. - Спр. 338. - Арк. 5.
16. ЦДАГО України. - Ф. 1. - Оп. 23. - Спр. 1393. - Арк. 20-22.
17. ЦДАГО України. - Ф. 1. - Оп. 23. - Спр. 1392. - Арк. 10-11.
18. ЦДАГО України. - Ф. 1. - Оп. 23. - Спр. 1392. - Арк. 19.
19. ЦДАГО України. - Ф. 1. - Оп. 73. - Спр. 332. - Арк. 15.
20. ЦДАГО України. - Ф. 1. - Оп. 73. - Спр. 332. - Арк. 2.
21. ЦДАГО України. - Ф. 1. - Оп. 73. - Спр. 332. - Арк. 3.
22. ЦДАГО України. - Ф. 1. - Оп. 73. - Спр. 332. - Арк. 5-7.

I. Sudd'a

OVERCOMING OF CHILD'S HOMELESSNESS AND NEGLECT IN UKRAINE ON THE FINISHING STAGE OF SECOND WORLD WAR

The organizational and legal measures of central and regional soviet organs of power on arranging of overcoming of child's homelessness and neglect on territory of Ukraine on the finishing stage of Second World War are lighted up in the article.

Key words: organs of power, arranging, children-orphan, child's homelessness and neglect, child's houses.

© I. Судд'я

Надійшла до редакції 19.03.2010

УДК 327:061.1ЄС

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД УРЕГУЛЮВАННЯ КРИЗ: НА МАТЕРІАЛІ КОНФЛІКТУ В БОСНІЇ І ГЕРЦЕГОВИНІ (1991–1995 рр.)

ВІКТОРІЯ РУДА,

аспірант кафедри вітчизняної та зарубіжної історії

Горлівського державного педагогічного інституту іноземних мов

У статті розглядаються питання врегулювання одного з найбільш гострих конфліктів на Балканах - конфлікту в Боснії і Герцеговині - і роль Європейського Союзу в цьому процесі. Показано еволюцію позиції ЄС під час боснійської кризи: від прагнення будь-яким способом зберегти єдність СФРЮ, до сприяння утворенню окремих держав.

Ключові слова: конфлікт, Боснія і Герцеговина, Європейський Союз, миротворча операція.

Постановка проблеми. Розпад біполярної системи міжнародних відносин, яка протягом чотирьох десятиліть підтримувала певну стабільність у світовій

політиці, призвів до низки регіональних збройних конфліктів. Глобалізація і припинення біполярності змінили політичний простір Південно-Східної Європи

№ 2 (102) березень-квітень 2010 р.